

Nr 94.

Av herrar **Steffen** och **Lindblad, Anders**, om skrivelse till
Kungl. Maj:t angående utredning om och på vad sätt
 för manliga och kvinnliga lönarbetare en maximalarbetsdag
 av åtta timmar per dygn må fastställas m. m.

Uti annan motion vid denna Riksdag (motion i Första kammaren nr 93) ha vi väckt förslag om en lagstiftning, i enlighet med vilken statsmakterna, vad beträffar vissa näringsgrenar, skola kunna åt särskilda representativa myndigheter (»lönenämnder» eller »yrkesnämnder») medgiva rätten att med laga kraft fastställa *minimilöner* för manliga och kvinnliga lönarbetare m. fl. Det är klart, att rätten att bestämma minimilöner näppeligen skulle kunna medföra det sociala gagn, som vi med förutnämnda motion avse, om samtliga *övriga* arbetsvillkor finge antaga vilken gestaltning som helst för de ifrågavarande arbetsgrupperna. Särskilt gäller detta *arbetstidens* längd samt *vilotidens* rätta anordnande, icke minst vad beträffar frågan om *natt*-arbete samt *sön*-och *helgdags*arbete.

Sambandet mellan spörsmålet om lagstadgad minimilön och frågan om lagstadgad maximalarbetsdag.

För att en minimilön skall motsvara sin socialpolitiska uppgift att skydda arbetarens *levnadsstandard* mot att nedsjunka under visst minimum, måste den icke blott giva honom ett visst minimum av inkomst per vecka, månad eller år. Det måste dessutom vara så ordnat, att denna inkomst kan ernås under *arbetsförhållanden*, som icke i och för sig sänka hans levnadsstandard *i trots* av arbetslönens tillräcklighet. Vad de hygieniska och moraliska arbetsförhållandena samt tillgången till arbetstillfällen beträffar, utgöra de särskilda spörsmål, som vi icke här vilja beröra, emedan de redan äro eller sannolikt komma att bli föremål för legislativt ingripande av en annan typ, än den vi här ha i ögonsikte. Däremot synes oss frågan om arbetstidens maximala längd icke helt kunna skiljas från spörsmålet om arbetslönens minimum, ehuru

vi av formella skäl ansett oss icke böra behandla de båda ärendena i samma motion.

Då minimum av *timlön* måste bestämmas med hänsyn till det minimum av inkomst, som arbetaren behöver per vecka, månad eller år, kan det ju icke vara likgiltigt för arbetaren, huruvida beräkningsgrunden för minimitimlönen är den, att han skall kunna förtjäna ett sådant inkomstminimum redan med en 8 timmars eller endast med en 11 timmars arbetsdag (rasterna frånräknade). Ej heller kan det vara en likgiltig sak för arbetaren, huruvida längden av den arbetsdag, som tjänat till grundval vid minimitimlönens beräkning, är skäligen eller icke med hänsyn till arbetarens fysiologiska behov av vila samt med hänsyn till hans behov av fri tid för hemliv och kulturliv och för uppfyllandet av medborgliga plikter i det offentliga livet.

Det vore ur socialpolitiska synpunkter alldeles förfelat, om lönenämnder eller yrkesnämnder godtog vilka faktiskt existerande långa arbetstider som helst såsom beräkningsgrund vid minimitimlönens fastställande. Ett maximum av arbetsdag är ett lika ofrånkomligt socialpolitiskt krav som ett minimum av arbetslön. Varje möjlighet att tillgodose behovet av ett inkomstminimum på bekostnad av arbetarens berättigade krav på tillräcklig fritid bör därför avskäras dessa nämnder genom *maximalarbetsdagslagstiftning*. För allt lönarbete, oavsett om lönenämnder existera eller icke inom dess område, måste genom lag fastställas ett maximum av arbetstid under normala förhållanden eller ett minimum av fritid. Vid fastställandet av minimilöner, som garantera arbetaren skäligt inkomstminimum, må lönenämnderna icke äga rätt att lägga till grund för lönebeloppets beräkning längre arbetstid än den legalt bestämda maximala, även om lagen skulle innehålla undantagsbestämmelser, som medge övertidsarbete. Och därest sådant övertidsarbete över huvud får förekomma, skall i maximalarbetstidslagstiftningen föreskrivas för överskjutande arbetstid viss förhöjning över eljes utgående arbetslön.

Det synes föreligga starka skäl att sålunda använda olika former för den legala regleringen av minimilönerna och av maximalarbetstiden, så att beträffande minimilönerna vidsträckt befogenhet att med laga kraft reglera dessa lägges i händerna på särskilda lönenämnder, medan maximalarbetsdagens legala fastställande åtminstone i huvudsak kvarligger hos den centrala statsmyndigheten. Å ena sidan *kan* minimilönpolitiken förfela sitt avsedda syfte, därest en bestämd övre gräns för arbetstiden saknas. Å den andra sidan är möjligheten att på direkt lagstiftningsväg fastställa maximum av arbetstid så väsentligt större

än att direkt fastställa maximilönbelopp, att staten eller de centrala myndigheterna icke böra avhända sig makten att efter enhetliga grunder reglera arbetstidsförhållandena. Minimilönbeloppen måste självfallet fastställas med hänsyn till levnadskostnaderna. Även för en och samma kategori av arbetare måste man sålunda räkna med ganska varierande penningeuttryck för minimilönen. Denna svårighet är lättast överkomlig genom att låta lönenämnder bestämma penningelönernas minimisatser efter vissa allmänna grunder under uppsikt av central myndighet. I fråga om arbetstiden föreligger icke denna svårighet. Erfarenheten visar, att redan nu den faktiska arbetsdagen icke omfattar på långt när så många och så skiljaktiga typer med hänsyn till arbetstidens längd, som den faktiska arbetslönen med hänsyn till lönens belopp. Maximal-arbetsdagslagstiftningen innebär därför, rent tekniskt sett, ett vida enklare problem än minimilönens legala reglering. De mera ensartade förhållandena hänvisa den förra, närmast och i det väsentliga, till den direkta sociallagstiftningens fält. I själva verket är här icke fråga om annat än ett i varje fall nödvändigt utbyggande på detta område av den redan bestående allmänna arbetarskyddslagstiftningen.

Vi övergå nu till att möjligast kortfattat angiva de synpunkter och fakta, vilka synas oss böra vara normerande för statens ställning till maximalarbetsdagsfrågan över huvud; och skola vi i några ännu tillämpliga delar följa den framställning av frågan, som en av motionärerna (Steffen) givit i sin 1891 först utgivna, senare av aktuarien M. Marcus bearbetade skrift »Normalarbetsdagen» (varvid vi dock i de fall, då oss syntes så kunna ske, utan förändring av meningen i skriften, utbytt termen »normalarbetsdag» mot den i detta sammanhang klarare och lämpligare, nämligen »maximalarbetsdag»). Vi vilja dessutom erinra därom, att en ganska utförlig framställning av spörsmålets viktigaste sidor föreligger uti den av herr Rydén m. fl. i Riksdagens Andra kammare år 1908 avgivna motionen (nr 245) om utredning beträffande lagstiftning om maximalarbetstid för arbetare och biträden i industriellt arbete m. m.

I. Maximalarbetsdagsproblemets huvudområden.

Då vi skola avgöra, vad som bör gälla såsom skäligt maximum av daglig arbetstid bland nutidens lönarbetare, hava vi att taga hänsyn till dels fysiologiska, dels kulturella och dels nationalekonomiska och tekniska förhållanden samt dessutom till de olika drag, som problemet uppvisar allt efter som vi ha att göra med vuxna manliga eller med

vuxna kvinnliga arbetare eller med ungdomar mellan 15 och 18 år ungefär eller med barn under 15 år.

Män och kvinnor, ungdomar och barn äro ju i fysiologiskt avseende fyra varandra så olika grupper av människor, att vi icke kunna vänta, att ett skäligt maximum av daglig arbetstid skall vara alldeles detsamma för dem alla. Ej heller äro deras kulturella åligganden lika — lika litet som deras nationalekonomiska uppgifter äro det. Den allmänna lagstiftningspraktiken har ju också erkänt detta därigenom, att arbetarskyddslagstiftningen i alla länder först innehållit bestämmelser om maximalarbetstid för barn, unga personer och kvinnor och först därefter närmat sig problemet om maximalarbetstid för vuxna män.

Vi vilja förutsätta, att de fysiologiska, kulturella och nationalekonomiska skälen för lagstiftning om maximalarbetstid för barn och ungdomar under 18 år samt kvinnor äro tillräckligt allmänt kända och erkända för att icke behöva här upprepas. Skulle vi misstaga oss härutinnan, vad beträffar frågan om maximalarbetsdag för de vuxna kvinnorna, så torde den dock kunna bli tillräckligt belyst i det följande, ehuru vi i det väsentliga begränsa oss till frågan om lagstadgad maximalarbetsdag för vuxna män såsom den enda ännu från vissa håll omstridda. Vad som gäller för dem, måste ju, i en fråga som denna, i ännu högre grad gälla för kvinnorna med deras delvis ömtåligare fysik och utomordentligt krävande uppgifter såsom mödrar och hemmens vårdarinnor.

II. Lagstadgad maximalarbetsdag för män.

*Maximal-
arbetsdagens
fysiologiska
betydelse.*

Frågan, huru många timmar om dagen en människa *kan* arbeta, är *ytterst* varken en fråga för sedeläran eller nationalekonomien, utan för fysiologien. »Den är en matsmältningsfråga», skriver en tysk författare. D. v. s. allra först innan det kan vara tal om, att människan skall förmå utföra något arbete med sina muskler eller med sin hjärna, måste dessa, det fysiska och intellektuella arbetets organ, hava erhållit en lämplig mängd av lämpliga näringsämnen. Börjar man arbeta för tidigt efter en måltid (av sådan storlek som är nödig, då det t. ex. blott finns tre på dygnet), så blir matsmältningen störd — och den av måltiden betingade krafttillförseln i större eller mindre grad förringad. Har emellertid måltiden ej fått fylla sin uppgift att ge mig de krafter, den kunnat, måste ett av två fall inträffa. Antingen arbetar jag efteråt mindre, än jag eljest skulle kunnat, eller söker jag tvinga ur mig den normala arbetsmängden och sliter därvid ut mig på ett sätt, som —

om det härmed antydda levnadssättet fortfar tillräckligt länge — nödvändigtvis måste leda till kroppsligt och andligt förfall samt till *för tidig död*.

En fråga som på det närmaste sammanhänger härmed är kravet på den fysiologiskt nödvändiga *vilan* (förutom sömnen), tack vare vilken arbetarens fysiska kraft utnyttjas så förståndigt, att den så länge som möjligt kan bilda grundvalen för hans ekonomiska tillvaro. Den kinkiga punkten i tillgodoseendet av detta nog så berättigade krav ligger i den stora olikheten i vad varje människa förmår prestera. En arbetare kan ju arbeta 10 och 12 timmar om dygnet med tillsynes bibehållna krafter, där en annan redan efter 7 eller 8 timmar är alldeles uttröttad. Och likväl fordrar driftens rätta anordning i regel lika lång arbetstid av dem bägge. Men det är klart, att dessa båda arbetare lätt skola få olika synpunkter på nödvändigheten av arbetstidens begränsning, särskilt när maximal-arbetsdagens timal skall bringas under diskussion.

Men det finns ju även andra än de fysiologiska synpunkterna att taga i ögonsikte. En arbetare är ju icke ett blott produktionsmedel, såsom en ångmaskin eller en mekanisk vävstol. Han är människa och medborgare. Han är självändamål. Han är den ekonomiska verksamhetens ändamål — han och alla de andra medborgarne.

*Maximal-
arbetsdagens
kulturella
betydelse.*

Det är icke blott under uppväxtåren som människan bör ägna tid och krafter till att *utveckla sin personlighet*. Det är en fordran, vars språk bör talas högt och klart hela livet igenom. Om en samhällsmedlem ej har tid eller krafter övriga från *förvärvsarbetet* att ägna åt sina barns uppfostran, åt sin egen tidsenliga intellektuella utveckling, åt ett personligt och självständigt deltagande i det offentliga livet o. s. v., så är hans existens helt visst ej så civiliserad, som vi älska skryta med, att »vår» tillvaro nu för tiden är. Och vi ha ej rätt att slå oss till ro med den tanken, att ifrågavarande medborgares materiella liv ju dock i många viktiga hänseenden är mycket bättre än hans farfaders var. Vi måste fordra, att hans andliga tillvaro skall vara förbättrad lika väl som hans materiella. Men hans andliga tillvaro kan ej vara god, om den ej är byggd på andlig frihet. Och blott den besitter verklig andlig frihet, som icke blott har juridisk rätt att utveckla och i allmänna livet öva sina andliga förmögenheter, utan ock har den därtill erforderliga *ledigheten*.

I slutet av det adertonde århundradet talades stora ord om »oförfärliga människorättigheter» — isynnerhet om »frihet»! Man sökte tillförsäkra *alla* medborgare den *juridiska* rätten till andlig frihet —

men det var först i slutet av det nittonde århundradet, som det av den växande arbetarörelsen redan från dess början resta kravet på kortare arbetstid vann sådant gehör, att man lagstiftningsvägen började söka tillförsäkra *alla* medborgare det mått av ledighet, utan vilket den andliga friheten förblir en död bokstav i lagboken.

Vi ha nu en utgångspunkt för bedömandet av maximalarbetsdagens värde för arbetarnas andliga välfärd. Vi spörja: Vad är frihet för en lönarbetare? Hur mycket har han kvar av sin juridiskt erkända frihet, om en absolut oreglerad konkurrens med kamraterna och de oberäknliga konjunkturerna på världsmarknaden tvinga honom att sälja sin arbetskraft under tio eller tolv timmar om dygnet åt en arbetsgivare för ett ytterst knappt livsuppehälle? Politiker och nationalekonomer, som studerat den moderna maximalarbetsdagslagstiftningens och fackföreningsrörelsens inflytande på arbetarklassen (särskilt i England), ha mångfaldiga gånger besvarat denna fråga på ett sätt, som kan sammanfattas i orden: lönarbetaren har så mycken möjlighet till andlig och social frihet, som han varje arbetsdag har fri tid.

Inom vissa gränser lovar maximalarbetsdagen högre intellektuell utveckling, ju kortare arbetaren fordrar, att arbetstiden skall vara. Överdrivet arbete gör människan slö och dum. Om arbetaren släpar tio eller elva timmar dagligen, kommer han med *nödvändighet* att *sämre* använda de få stunder, som ej behövas till matvila och sömn, än om han arbetar åtta timmar och har ett överskott av intellektuella och kroppsliga krafter att använda under tre eller fyra timmars frihet. Redan därför, att det är hälsosammare för själen att arbeta någorlunda intensivt och intresserat under kortare tid än slött och motvilligt under längre, befordrar en förkortning av arbetstiderna högre intellektuell utveckling bland arbetarna. Maximalarbetsdagen icke blott *lovar* högre intellektuell utveckling åt arbetaren, utan *kräver* också densamma av honom. En maximalarbetsdagslagstiftning får givetvis icke den kulturella verkan, som den kan och bör ha, om det ej inom arbetarklassen finnes frivillig organisation och solidaritetskänsla samt behov efter bildning och självständigt intellektuellt liv.

Största möjliga uppdrivande av arbetarnas fackliga och politiska organisationer samt vidast möjliga spridning av behovet efter en bättre materiell och intellektuell existens äro oundgängliga villkor för, att en lagstadgad maximalarbetsdag ej skall vara en död bokstav.

Teoretiskt sett, kunde man *ur dessa synpunkter* bestämma maximalarbetsdagens timantal med hänsyn till den minsta tid som en gift arbetare inom det yrke, varom fråga är, behövde för ett visst mått av

vila samt arbete på sitt andliga utbildande. Men att i praktiken exakt precisera en dylik siffra är ju omöjligt. Det viktigaste är att innebörden av dessa anspråk fattas så klart och så allmänt som möjligt och att man, såsom en tysk forskare påpekar, erinrar sig, att det vid den personlighetens utveckling, som det här gäller, ej närmast är fråga om något mekaniskt läsande eller studerande, utan om möjliggörandet av en viss grad av förädlad livsglädje. »Att skaffa de andliga krafter som finnas ett avlopp från yrkesarbetets eviga enahanda, från de materiella sorgerna och leda dem hän mot allt det sköna som kan nås i livet — det är värdefulla medel att göra människorna livskraftigare och arbetsdugligare och att förädla dem.»

Så mycket om den legalt reglerade maximalarbetsdagen ur fysiol-
ogiska och kulturella synpunkter. Nu till de nationalekonomiska.

Skulle icke ett laggiltigt fastställande av ett maximum för arbets-
dagens längd inom yrken, där vuxna män äro sysselsatta och bleve
underkastade denna reglering, innebära ett grovt ingrepp uti dessas
ekonomiska frihet eller näringsfrihet?

*De national-
ekonomiska
verkningarna
av lagstadgad
maximal-
arbetsdag för
män.*

Arbetskraften är en vara. Därav följer visserligen, att arbets-
marknaden lyder den vanliga varumarknadens lagar — men ej att den
uteslutande måste lyda desamma. Varan arbetskraft är icke ett själv-
ständigt materiellt föremål, utan människan själv med hela hennes per-
sonlighet, hennes anspråk och intressen; den som köper eller rättare
hyr denna vara (arbetskraften) erhåller därigenom en rättighet, ett herra-
välde över varuägarens (arbetarens) person. Ett herravälde, som övar
inflytande på arbetarens hela kroppsliga och andliga liv, på hans sociala
och politiska existens. Vidare utmärker sig arbetsvaran därigenom, att
arbetskraften är varuägarens (arbetarens) nödvändiga och i regel enda
förvärvskälla. I det ögonblick arbetaren ej kan sälja sin vara, har han
intet mera att leva av — kan sålunda ej lägga sin vara i magasin för
att vänta på bättre efterfrågan. Arbetarna kunna ej med några upp-
tänkliga försiktighetsmått mot för stark folkökning ändra tillbudet på
arbetsvaran i överensstämmelse med det snabba växlandet i efterfrågan
eller med det lika oberäkneliga införandet av nya, mer arbetsbesparande
maskiner — allt förhållanden, som i hög grad utmärka vår tid. I nöd-
fall måste arbetarna därför sälja sin vara till varje pris — eller svälta ihjäl.

Det ligger sålunda i lönesystemets (och därmed i privatkapitalismens)
natur, att arbetsköparen (företagsledaren) och arbetssäljaren (arbetaren)
alls icke äro likställda. Arbetarens förmåga att bestämma över sitt lev-
nadssätt och särskilt över sina arbetsförhållanden (arbetstidens längd

m. m.) är uppenbarligen ganska ringa, synnerligast då han — av ekonomiska växlingar, kriser, införandet av nyuppfunna, arbetsbesparande maskiner, godtyckligt inskränkande av produktionen genom kapitalist-ringar o. s. v., över vilka han alls ej är herre — kan tvingas att välja nästan vilka arbetsvillkor som helst eller att svälta ihjäl. Ett sådant val är ej ett *fritt* val; och det är en grym lek med ord att kalla ett sådant tillstånd frihet.

Kommer man nu med invändningen, att maximalarbetsdagen vore ett intrång på näringsfriheten (eller på *friheten*, som uttrycket vanligen lyder) — spörja vi: på *vilken* näringsfrihet, på *vilken* frihet? Vål ej på någon, granskarens inbillning oklart föresvävande, idealisk näringsfrihet, utan på den moderne lönarbetarens näringsfrihet, sådan den i själva verket *är*. Det är ej svårt att se, att maximalarbetsdagen är en högst väsentlig *utvidgning* av denna frihet. Samhället måste göra anspråk på rätten att hindra honom från att sälja sitt arbete på ett sådant sätt, att andra arbetare därigenom bli *nödsakade* att samtycka till en längre arbetstid, än som är förenlig med deras sanna intresse. För att rädda de flesta lönarbetare från en inbördes konkurrens, som framtvingar en för detta flertal allt för lång arbetsdag, blir det nödvändigt att *reglera konkurrensen* genom fackföreningar eller genom lagstiftning, så att en för flertalet lämplig maximalarbetsdag blir fastställd genom »fackföreningstvång» eller genom »lagtvång». I bägge fallen har »tvånget» räddat flertalet ur den ofrihet, som betingades av den oreglerade konkurrensen i arbetsmarknaden.

»Frihets»argumentet var således alls icke så självklart, som mången utanför arbetarvärldens livsvillkor stående föreställer sig. Samma skenbara självklarhet men faktiska skevhet eller oriktighet utmärker den ofta hörda invändningen, att en lagstadgad maximalarbetsdag nödvändigtvis skulle minska den per arbetare producerade årliga varumängden och därför, om den ej även på annat sätt hämmade produktionen och minskade inkomsterna, åtminstone skulle minska varje lagen underkastad *arbetares* inkomster.

Härpå kunde helt kort svaras, att erfarenheten alls icke har bekräftat denna farhåga. Under de sista årtiondena har i nästan alla länder med modernt produktionssystem arbetstiden för vuxna män minskats och deras reala inkomster ha samtidigt ökat. En avsevärd del av denna minskning av arbetstiden har i vissa länder framkallats genom *maximalarbetsdagslagstiftning* — dels indirekt, därigenom att de vuxna männens arbetsdag utan lagtvång måst göras lika med den av lagstiftningen för kvinnor, unga personer och barn begränsade arbetsdagen,

och dels direkt genom lagstadgad maximalarbetsdag för vuxna män såsom i Australien och Nordamerikas Förenta Stater.

Höga arbetslöner och kort arbetsdag ha inom vissa gränser visat sig vara förenliga med en sådan ökning av arbetarens arbetsintensitet och yrkesskicklighet samt en sådan utveckling av maskintekniken och höjning av affärsorganisationen, att arbetsresultatet per arbetare både *ökats* och blivit *billigare*. Icke blott arbetarne, utan även konsumenterna och företagsledarne ha haft ekonomisk fördel av denna utveckling. (Vi hänvisa till herr Rydén's ovannämnda motion, s. 77—99, samt till den synnerligen rikhaltiga vetenskapliga litteraturen i ämnet.) Det är enligt erfarenheten i det stora hela alls icke de lägst avlönade och de längsta arbetsdagarna verksamma arbetarne, som producera billigast. Därför synes tillvaron av en lagstiftning, som framtvingar arbetsdagens laggiltiga förkortning till ett skäligt maximum med goda skäl kunna betraktas som en *pådrivare till sund utveckling* av teknik och organisation, på samma gång som den vore en ovärderlig hjälp till större andlig och ekonomisk frihet för den enskilde arbetaren samt ett skydd för hans fysiska krafter.

Den långa arbetstiden innebär dessutom, från andra synpunkter sett, en samhällsskadlig rovdrift i fråga om arbetskraftens utnyttjande, som är förkastlig från nationalekonomisk synpunkt lika väl som den uppenbart kränker arbetarklassens minimikrav på sunda arbetsförhållanden. Vi åsyfta härmed det allbekanta nära sammanhanget mellan arbetstidens längd och *yrkesfarans* intensitet. Redan i motionen av 1902 anfördes statistiska siffror, som visade, vilken stark ökning i olycksfallen som inträder under de sista timmarna av en lång arbetsdag. »Olycksfallens antal växer utomordentligt raskt», har den tyska riksförsäkringsanstalten skrivit, »i jämförelse med arbetarnes småningom inträdande trötthet och förminskade spänstighet.» Det ligger också i sakens natur, att den långa arbetstiden väsentligt bidrager till yrkessjukdomarnas härjningar och i allmänhet nedsätter arbetarnes motståndskraft mot sjukdom och död. Såväl i fråga om ett nedbringande av olycksfallens antal som beträffande en resultatrik kamp mot yrkessjukdomarna innebär sålunda maximalarbetsdagens legala reglering, en av de allra oundgängligaste och effektivaste åtgärder som samhället kan vidtaga. Ett kraftigt ingrepp mot den falska »friheten» härvidlag innebär nationalekonomiskt sett intet annat än att förhindra ett spolierande av nationens i grunden värdefullaste egendom, arbetskraften.

Härmed vilja vi icke förneka, att det med denna moderna utveckling sammanhängande uppdrivet av arbetsintensiteten *kan* gå så långt,

att arbetaren utslites i förtid trots god lön och relativt kort arbetsdag. Särskilt torde Förenta Staternas näringsliv vara rikt på exempel av denna art, som dock alls icke bevisa det äldre systemets företräden, utan blott ådagalägga, att det finns en *fundamental svaghet* uti den moderne lönarbetarens ekonomiska läge under *alla* förhållanden.

Frågan om det tillräckligt hastiga utnyttjandet av dyrbara maskiner, som snart föråldras, har anförts mot kravet på en maximalarbetsdag, som vore avsevärt kortare än nu gällande, av fri konkurrens och fria avtal bestämd arbetsdag. Men även här torde finnas utvägar, blott den goda viljan icke saknas.

En del nationalekonomer ha sålunda framhållit, att en maximalarbetsdagslagstiftning, som *förbjöde* att någon fabrik eller affär arbetade mer än 8 timmar dagligen, skulle hämma utvecklingen inom vissa näringar, emedan det under sådana förhållanden icke kunde bli lönande att anskaffa dyrbara maskiner, vilka måste förbli oproduktiva under 16 timmar av dygnets 24. Härpå kan dock invändas, att med 8-timmarsdagen ett skiftsystem torde vara synnerligen förenligt.

III. Några drag ur den närvarande lagstiftningen om maximalarbetsdag för lönarbetare.

*Utvecklingen
i England.*

England är ju den moderna storindustriens moderland — en ära, som dess arbetarklass fått betala med en förfärande mängd oförskyllda lidanden. I närmaste sammanhang härmed står den omständigheten, att England gått i spetsen och hunnit längst, då det gällt att stifta lagar, som skola skydda lönarbetarnas liv och människovärde mot produktionssystemets tendens att fördärva båggedera. Englands sociala utveckling allt sedan medeltiden har i hög grad bidragit att förvandla den allra största delen av befolkningen i ett från jorden skilt, uti städerna allt mer sammanträngt, egendomslost proletariat. Härtill kommer, att de maktägande, då lönarbetarna blivit sällsynta i följd av härjande farsoter under 1300-talet, hade börjat lagstifta för att hålla nere arbetslönerna och *förlänga* arbetsdagen och hade fortsatt därmed ända till början av 1700-talet. Då de underbara, verklig stordrift tillstädjande uppfinningar av kraft- och arbetsmaskiner gjordes i slutet av det adertonde århundradet, fanns det därför i England redo en ofantlig klass av medborgare, som ingen annan existenskälla hade än säljandet av sin arbetskraft och som redan vants vid låga arbetslönerna och långa regelmässiga dagsverken.

Tack vare Englands många politiska och naturliga fördelar blev den nya, storindustriella utvecklingen från och med början av 1800-talet oerhört snabb och storartad — under det dess frånsida, arbetar-eländet, snart började erbjuda en otroligt hemsk anblick. Kvinnor, halvvuxna individer och barn släpade i fabrikerna än hela dagen, än hela natten, än både natt och dag utan åtskillnad. Det var regel, att barn under tretton år arbetade tolv timmar och mer i textilfabrikerna. Den med den ohyggligaste kroppsliga och andliga urartning hotade engelska arbetarklassen sökte visserligen göra motstånd, men utan framgång. Arbetsgivarne hade överhand — och England vann på 1820—30-talen sitt ännu ej förverkade rykte att vara »ett paradiset för den rike, en skärseld för den vise och ett helvete för den fattige».

Från 1802 till 1833 grep parlamentet in med fem olika lagar mot omåttligt långt barnarbete i fabrikerna. Dessa blevo dock fullständigt verkningslösa, eftersom man ej anslagit ett enda öre för övervakandet av deras efterlevnad. Först med fabrikslagen av 1833 för textilfabrikerna får den moderna industrin en maximalarbetsdag. Individer mellan 18 och 13 år fingo enligt densamma ej arbeta längre än 12 timmar dagligen, barn mellan 13 och 9 ej mer än 8 timmar och barn under 9 alls icke. För alla dessa blev nattarbetet förbjudet. Samtliga bestämmelser tillstodde dock vissa undantag. Mot denna lag och dess utvidgning av 1844 gjorde fabrikanterna det mest energiska motstånd — så väl på agitationens väg som på lagöverträdelsens och lagvrängningens. Arbetarna hade emellertid efter 1838 gjort en tio timmars maximalarbetsdag till mål för en storartad rörelse — och hela den storindustriella utvecklingen drev oemotståndligt hän mot en allt strängare ordning för fabriksarbetet. »Dessa ytterligt noggranna bestämmelser» — säger Karl Marx i sitt arbete »Kapitalet» — »vilka så militäriskt likformigt reglera arbetets perioder och gränser samt vilostunderna efter klockslaget, voro ingalunda ett alster av parlamentariska hårklyverier. De utvecklade sig så småningom ur förhållandena; de visade sig vara naturlagar för det moderna produktionssättet. Deras formulerande, officiella erkännande och fastslående av staten voro resultat av långvariga klassfejder.»

1846—47 infördes efter en oerhört hetsig agitation frihandeln uti England; samtidigt nådde arbetarnas rörelse för tiotimmarsdagen sin största styrka — delvis underblåst av de hämndlystna skyddstullsvännerna. 1847 genomdrevs ytterligare en utvidgning av arbetarskyddslagarna — trots nytt och ytterligt häftigt motstånd å fabrikanternas sida. Det vore svårt att överskatta den andel, som Englands *fabriksinspektörer* hade i dessa kulturintressets segrar över det kortsynt själviska fabriksintresset.

Många av dessa tjänstemän framstodo som verkliga folktribuner av oklanderligt mod och hög moral. Det förekom till och med, att fabriksinspektörerna med äkta engelsk självständighet vägrade att lyda vinkar från regeringen om mildare tillvägagående mot fabrikanterna, då dessa senare efter 1848 med förnyad kraft fortsatte sin kamp mot fabrikslagstiftningen samt med sina petitioner lyckades bringa en inrikesminister till vacklande hållning i frågan. 1850 och 1853 blev 1848 års lag om kvinno- och barnarbetets dagliga längd i textilindustrierna fullständigad, så att fabrikanternas länge framgångsrika försök att på varje handa sätt kringgå lagen nu äntligen blevo fruktlösa.

Ehuru lagen alls ej omnämnde de manliga arbetarna, blev dock även deras arbetsdag, som tidigare påpekats, med nödvändighet förkortad, eftersom männens verksamhet i textilfabrikerna var beroende av kvinnornas och barnens. Resultatet var, att under det stora ekonomiska uppsvinget i England 1853—60 visade den av maximalarbetsdagen skyddade delen av arbetarklassen en så i ögonen fallande kroppslig och sedlig förbättring, att densamma kan karakteriseras som en pånyttfödelse.

Den engelska fabriks- och verkstadslagen av 1901 bildar sammanfattningen av alla intill 1901 gällande författningar i ämnet. Enligt denna existerar ej någon arbetstidsbegränsning för vuxna män. Men faktiskt förekommer dock en sådan i praktiken tack vare sammanhanget mellan vuxna mäns samt minderårigas och kvinnors arbetstid. Den ifrågavarande lagen stadgar nämligen för denna kategori arbetare inom textilindustrien, vilken i sin helhet sysselsätter niondedelen av Englands alla arbetare, en arbetsdag av 10 timmar under fem av veckans dagar samt 5 $\frac{1}{2}$ timme under lördagen. Detta gör i det närmaste en maximalarbetsdag av nio timmar, vilken inom några industrigrenar icke ens fullt utnyttjas. Inom fabriker utanför textilbranschen och i verkstäder få kvinnor och minderåriga ej arbeta mer än 60 timmar i veckan, varigenom grunden för en tiotimmarsdag på många håll lagts för alla arbetare inom dessa industrier. Likväl tillåter lagen i denna klass ett visst överskridande av 60-timmarsveckan genom övertidsarbete — vilket är förbjudet inom textilindustrien — och härigenom underlättas ju höjandet av arbetstiden utöver tiotimmarsdagens gräns, varjämte det inom en mängd industrigrenar visar sig, att den i lag begränsade arbetstiden för kvinnor och minderåriga ej har ringaste inverkan på de vuxna männens dagliga arbetstid.

Genom en lag av år 1900 »för att förekomma olycksfall i järnvägstjänsten» har det brittiska handelsministeriet erhållit rätten att be-

gränsa de vuxna manliga arbetarnes arbetstid vid järnvägarna — visserligen snarare i den allmänna säkerhetens än i arbetarnes eget intresse. Genom lag av 1908 har *åttatimmarsdagen* blivit lagstadgad maximalarbetsdag för underjordsarbetarne i *gruvorna*.

Antalet vuxna manliga arbetare, som inom de engelska textilindustrierna faktiskt (ehuru icke genom särskild lagstiftning för dem själva) hava sin maximalarbetsdag legalt reglerad, uppgår till omkring 300,000. Härtill komma gruvarbetarne, som tillsammans utgöra över 900,000. Slutligen må erinras därom, att i flera av den engelska statens samt i Londons och åtskilliga andra engelska städers offentliga arbeten en maximalarbetsdag för vuxna män på 8 eller 9 timmar tillämpas. Hela massan av lönarbetare, som för närvarande i Storbritannien och Irland är underkastad maximalarbetsdagslagstiftning, har uppskattats till 6,000,000 — mycket lågt tilltaget. Likväl iakttaga vi mycket energiska strävanden inom den brittiska arbetarvärlden för ytterligare utsträckning av maximalarbetsdagslagstiftningen och särskilt för lagstadgad åtta timmars maximalarbetsdag.

Frankrike fick sin första maximalarbetsdag — för barn — år 1841. Sju år senare utfärdades en lag som inskränkte arbetstiden för alla arbetare till 12 timmar, en bestämmelse, som dock länge förblev utan verklig betydelse. Först 1900 fick landet en lag, som tillmötesgick en då i allmänna opinionen ganska allmän begäran om effektivare skydd för vuxna mäns arbetstid. Denna lag införde för minderåriga och kvinnor en successivt sjunkande arbetstid, vilken nu och tillsvidare utgör 10 timmar. Men den stadgade även, att samma begränsade arbetstid skulle tillkomma de vuxna manliga arbetarna i alla fabriker, där dessa arbeta tillsammans med kvinnor och halvvuxna — en bestämmelse, som gällde 80 procent av alla franska arbetare.

Lagstiftningen i Frankrike, Österrike och Schweiz.

I Österrikes fabriksmässigt bedrivna anläggningar får arbetstiden (minus vilostunderna) ej överstiga 11 timmar om dygnet, i bergverken får den ej överstiga 10 timmar för någon arbetare. De dagliga vilostunderna måste uppgå till minst 1 ½ timme. Söndagsarbete är förbjudet, då det ej är en oavvislig nödvändighet. Över huvud tillstådja dessa lagar mycket talrika undantag.

I Schweiz har arbetarskyddslagstiftningen anor ända från sextonhundratalet — då det gällde att skydda de med hemindustri sysselsatta arbetarna mot skriande missförhållanden. Intill 1874 var hithörande lagstiftning kantonernas ensak; sedan dess faller den under det schweiziska förbundets gemensamma lagstiftning. Genom förbundslagen av 23 mars 1877 underkastades alla grenar av fabriksindustri likartade

bestämmelser, från vilka blott under vissa förutsättningar kunna tillståndjas undantag. För *inga* fabriksarbetare får arbetstiden vara längre än 11 timmar, och den måste falla mellan 6 (eller 5) på morgonen och 8 på aftonen. Regelmässigt natt- och söndagsarbete fordrar förbundsrådets särskilda tillstånd — och böra därvid 11 timmar på dygnet ej överskridas samt varje arbetare ha varannan söndag fri.

Till denna grupp stater med lagstadgad maximalarbetsdag hör i Europa, anmärkningsvärt nog, även Ryssland. Genom lag av år 1897 fastställdes där den dagliga högsta arbetstiden till 11 $\frac{1}{2}$ timmar i fabriker och gruvor samt 10 timmar på sön- och helgdagsaftnar. Nattarbetet får ej vara längre än högst 10 timmar.

Förhållan-
dena i För-
enta Staterna
och
Australien.

Speciallagstiftningen till skydd för arbetarnas berättigade intressen mot de missförhållanden, som kunna bli en följd av den fria konkurrensen i det bestående samhället, är i Förenta staterna icke unionsregeringens utan de enskilda statsregeringarnas sak. Karakteristiskt och i viss mån särskilt utmärkande för Amerika är, att från början intill närvarande stund ha arbetarnas huvudfordran och huvudsträvan riktats på *förkortandet* av arbetsdagen och införandet av en laglig *maximalarbetsdag*. På alla arbetarkongresser, i alla arbetarföreningar och uti all arbetaragitation har denna fordran spelat en huvudroll *sedan mer än 50 år tillbaka*. Ursprungligen fordrade arbetarna en tio timmars arbetsdag. Sedan det lyckats dem att nästan överallt genomdriva denna, går deras fordran ut på en åtta timmars maximalarbetsdag. Agitationen för arbetstidens sänkande till tio timmar började i Massachusetts på 1820-talet.

Från 1830 till 1850 voro Förenta staterna skådeplatsen för en storartad arbetarrörelse — facklig och kooperativ. I somliga stater visade sig regeringarna fientliga mot tiotimmarsrörelsen; talrika strejker slutade med arbetarnas nederlag; och intill 1850 hade denna maximalarbetsdagsrörelse haft blott en viktig framgång: den att unionsregeringen 1840 förordnade om tiotimmarsdagens införande i alla dess verkstäder. På 1850-talet hade rörelsen större framgång. Flera stater gjorde tio timmar till en laglig arbetsdag — *för det fall, att intet annat avtal träffats*. Allmänna meningen började mer och mer uttala sig för arbetarnas fordran, och dessa fortsatte med en ytterst energisk agitation. Följden var, att i början på 1860-talet var tiotimmarsdagen allmänt övlig i samtliga industrigrenar med undantag av nordstaternas textilindustrier. Numera gäller tiotimmarssystemet även för textilindustrierna.

Omkring 1865 började en ännu mäktigare arbetarrörelse. Det var de amerikanska fackföreningarnas blomstringstid. I augusti 1866 sam-

manträdde uti Baltimore en församling av *Trades unions* och *Trades assemblies* (fackliga föreningar och sällskap) för att rådgöra om arbetarfrågan och grundade *The National Labour Union* (den nationella arbetarföreningen). Denna förening uppställde *åttatimmarsdagen* som det närmaste målet för arbetarklassens strävan; och sedan denna tid agitera de amerikanska arbetarna med stor energi och hårdnackenhets för denna fordran. Den första stora framgång, som denna agitation ernådde, var unionsregeringens lag av maj 1868, som införde åttatimmarsdagen i alla unionsregeringens verkstäder. Detta exempel inverkade på statsregeringarna, och Illinois, Wisconsin och Pennsylvanien hava gjort åtta timmar till laglig arbetsdag — visserligen åter med förbehållet, »så vida ej annan överenskommelse träffats». I staten New-York är åttatimmarsdagen överhuvud införd för alla fabriksarbetare. Vidare är att märka, att åtta timmars maximalarbetsdag stadgats i staterna New-York och Nevada för bevakningsanläggningarnas arbetare samt i tre andra stater för vägarbetarne och i sju stater för bergverks- och smältugnsarbetare.

Ytterligare ett steg fram mot åttatimmarsdagen i Förenta staterna tillkännagavs i nr 8 för år 1912 av »Sociala Meddelanden» genom följande notis.

»Den lagstadgade åttatimmarsdagen vid utförande av arbete för statens räkning i Förenta staterna, vilken redan i maj månad godkändes av kongressen och senaten samt nu också blivit stadfäst av presidenten, är ett gammalt krav inom den nordamerikanska socialpolitiken. Medan åttatimmarsdagen sedan länge varit införd vid den egentliga statsdriften, har dess förverkligande vid till privata företagare utlämnade arbeten för statens räkning hittills strandat på den ensidiga tolkning av den sociala lagstiftningen, för vilken domstolarna visat sig vara benägna, i trots av att redan en lag av år 1868 fastslagit åttatimmarsdagens allmänna grundsats. Under trycket av den växande arbetarrörelsen har emellertid den nuvarande kongressen funnit sig föranlåten att giva lagen en ny avfattning, enligt vilken åttatimmarsdagen föreskrives för alla statens arbeten, vare sig de tillhöra den egentliga statsdriften eller de utföras vid privata företag. Denna lag torde för arbetarskyddet i det hela få mera vittgående följder, än vad man vid en första blick på densamma kan vänta. Då det vid statens arbeten ofta förekommer mycket stora stål- och järnleveranser för flottans räkning och för offentliga byggnader, måste järn- och stålverken — för så vitt de vilja utföra arbeten för statens räkning — inrikta sig på att i stället för nu förhärskande tolvtimmarsskift med oavbrutet dag- och nattarbete införa åttatimmarsskift, åtminstone för den tid arbeten av ifrågavarande slag pågå. Men alldenstund det för en enhetligt organiserad stordrift är förenat med svårigheter att ofta omväxla med skiftindelningen, så torde tendensen att övergå till åttatimmarsskift genom ovan omtalade lagstiftning erhålla ett starkt understöd.»

I själva verket har åtta timmars daglig arbetstid redan blivit regel i flera av Förenta staternas industrier. Arbetarna hoppas därför

med säkerhet, att denna arbetstid med tiden skall bliva allmän inom hela Unionen, såsom förut fallet var med tiotimmarsdagen. För en stor grupp arbetare har denna förhoppning förverkligats, i det att sedan 1893 alla gruvarbetare ha åttatimmarsdag.

Det är en för alla socialpolitiskt intresserade känd sak, att de engelska kolonierna i Australien i allmänhet ha förverkligat en hel del av de krav på arbetarlagstiftningens område, vilka ännu för den övriga världen te sig såsom mer eller mindre i fjärran hägrande önskemål. Så är även förhållandet inom skyddslagstiftningens här behandlade kapitel. Redan 1885 antogs i *Victoria* en lag om åttatimmarsarbetsdag för järnvägs- och transportarbetare, inom vilken lag senare plats beretts även åt gruvarbetare, så att 1892 hälften av alla industriarbetare i *Victoria* hade lagstadgad åttatimmarsdag. I *Nya Syd-Wales* ha de flesta arbetare inom industrien denna maximalarbetsdag, ytterligare förkortad till 44 timmar i veckan för gruvarbetarna. Och i *Nya Zeeland* har lagens föreskrift, att ett veckoarbete som tar mer än 48 timmar i anspråk skall avlönas såsom övertidsarbete (minst 25 procents förhöjning), gjort åttatimmarsdagen till regel inom hela industrien.

Man beräknar, att i närvarande stund tre fjärdedelar av alla arbetare i Australien ha en lagstadgad maximalarbetsdag om åtta timmar.

Maximal-
arbetsdagen
i
Sverige.

Den nu gällande svenska lagen om arbetarskydd (av 1912) föreskriver maximalarbetsdag *endast* för de »minderåriga», vilka över huvud få användas i arbete, d. v. s. äro under 18 år, men över 12 (eller i vissa fall 13 eller 14 år). Med arbetstid förstår lagen den tid, varunder arbetet pågår, raster icke inbegripna. De bestämmelser i lagen, som inverka på den minderåriges arbetstid, äro följande:

(§ 10.) Minderårig skall lämnas erforderlig ledighet för deltagande i kurs för religions- eller sådan yrkes- eller fortsatt skolundervisning, som helt eller delvis bekostas av staten eller kommun.

(§ 12.) Minderårig, som användes till kringförande av varor, uträttande av bud eller ärenden eller till arbete i handel, skall åtnjuta oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn, och skall tiden mellan kl. 10 e. m. och kl. 5 f. m. ingå i denna ledighet.

(§ 13.) Beträffande minderårigs användande till bergverks-, bruks-, fabriks-, hantverks- eller annat industriellt arbete, eller till byggnadsarbete, ändå att det ej är att hänföra till industriellt arbete, skola gälla följande bestämmelser:

a) Den minderåriges arbetstid må ej överskrida, för minderårig under tretton år sex timmar av dygnet eller trettiosex timmar i veckan, för minderårig, som fyllt tretton men ej fjorton år, åtta timmar av dygnet eller fyrtioåtta timmar i veckan och för annan minderårig tio timmar av dygnet eller sextio timmar i veckan.

Då natur- eller olyckshändelse avbrutit arbetets regelbundna gång, må eftergift från här givna bestämmelser kunna beträffande minderårig, som fyllt fjorton år, meddelas av vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare för högst en månad och av yrkesinspektionens chefsmyndighet för högst fyra månader.

b) Deltager den minderårige med arbetsgivarens vetskap i kurs för sådan undervisning, som i 10 § oförmåles, vare arbetsgivaren, där den minderårige ej fyllt femton år, skyldig så begränsa den minderåriges arbetstid, att sammanlagda undervisnings- och arbetstiden för dygn ej överstiger den i a) av denna § medgivna arbetstid.

c) Den minderåriges arbete skall avbrytas genom lämpliga och, där arbetets natur det medgiver, regelbundet återkommande raster. Under rasterna må den minderårige ej tillåtas att uppehålla sig i arbetslokal, där till följd av arbetets beskaffenhet luften är förorenad av ämnen, vilka äro skadliga för hälsan; åliggande det, där så är förhållandet, arbetsgivaren att anvisa lämpligt annat rum, varest den minderårige kan under rasterna vistas och intaga sina måltider.

d) Den minderårige må icke användas till arbete å tid mellan kl. 7 e. m. och kl. 6 f. m.; dock må minderårig av mankön, vilken fyllt sexton år, användas till arbete å tid, som nu är nämnd, där hans arbetstid är begränsad till högst åtta timmar av dygnet och arbetet icke oftare än under var tredje vecka infaller å tid mellan kl. 11 e. m. och kl. 5 f. m.

(§ 14.) Användes minderårig ej blott till sådant arbete, varå 12 eller 13 § äger tillämpning, utan jämväl till annat arbete för samma arbetsgivares räkning, skola dessa arbeten gemensamt vara underkastade bestämmelserna i den av nämnda §§, som äger tillämpning å förstberörda arbete. Användes minderårig för samma arbetsgivares räkning till såväl arbete, varå 12 §, som arbete, varå 13 § äger tillämpning, skola dessa arbeten ävensom annat arbete, vartill den minderårige användes för arbetsgivarens räkning, gemensamt vara underkastade bestämmelserna i 13 §. Under annat arbete inbegripes här även sådant arbete, varå denna lag eljest icke äger tillämpning.

(§ 16.) Beträffande sådant arbete, som i 15 § anges och som av tekniska skäl måste oavbrutet fortgå såväl natt som dag eller tidvis måste forceras, må Konungen, i den mån så finnes av behovet påkallat, för minderårig av mankön, vilken fyllt 16 år, meddela eftergift från det i 13 § d) givna förbud utöver vad där medgives.

De bestämmelser, som ha avseende å kvinnors arbetstid, äro allenast följande:

»Kvinna, som fött barn, må icke användas i sådant arbete, som anges i 15 §, under de sex första veckorna efter barnsörden, därest icke med läkarebetyg styrkes, att hon utan men för sig eller barnet tidigare kan börja arbetet.

Företer kvinna, som användes i arbete av nämnda slag, intyg av läkare eller barnmorska, att hon med sannolikhet kan vänta sin nedkomst inom två veckor, må ledighet från arbetet ej förvägras henne.

Kvinna, som själv ammar sitt barn, må ej förvägras erforderlig ledighet härför.

Angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag är stadgat i särskild lag.»

De viktigaste paragraferna i denna lag av 1909 »angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag» ha följande lydelse:

(1 §.) Sysselsättes kvinna uti företag, som avser idkande av bergverks-, bruks- eller fabriksrörelse, hantverk eller därmed jämförlig hantering eller annan dylik industriell verksamhet, och som drives i den omfattning, att däri under någon tid av nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än tio arbetare, må hon icke till arbete i företaget användas i vidare utsträckning, än att hon må komma i åt-njutande av oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn. I denna ledighet skall tiden mellan klockan 10 på aftonen och klockan fem på morgonen ingå.

(3 §.) Uti företag, som äro av den natur, att i desamma under vissa tider av året förekommer hopat arbete (så kallat säsongarbete), ävensom undantagsvis uti andra företag, då därstädes i följd av särskilda omständigheter arbetet måste forceras, må den i 1 § föreskrivna oavbrutna ledighet kunna under en tid av sammanlagt högst sextio dagar av året inskränkas till tio timmar av dygnet.

(4 §.) Beträffande sådana företag, som avse förarbetande av varor, vilka äro underkastade hastig försämring, må undantag från bestämmelserna i 1 § kunna meddelas av Konungen.»

Den svenska lagen saknar således ännu alla egentliga maximal-arbetsdagsbestämmelser för vuxna arbetare av båda könen och söker, vad kvinnorna beträffar, att finna en slags ersättning genom en lag om ett minimum av nattvila i vissa industriella yrken. Då emellertid den lagliga regleringen av nattarbetet kan betraktas endast såsom ett förberedande steg eller en kompletterande åtgärd till en verklig maximal-arbetsdagslagstiftning, och då dessutom frågan om reglering av vuxna mäns nattarbete inom industriella och andra yrken blivit föremål för särskild motion vid innevarande Riksdag, sakna vi anledning att här närmare beröra denna fråga.

IV. Arbetstidens längd i Sverige och några andra länder.

*Arbetstiden
inom svensk
industri.*

Inom serien av kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik (och numera socialstyrelsens) värdefulla specialundersökningar finna vi den 1911 publicerade undersökningen om »Arbetstidens längd inom *industri* och hantverk i Sverige» samt utredningen beträffande »Arbetarettillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges *jordbruk* år 1911». Beträffande huvudresultatet av den förstnämnda undersökningen (*industrien*) anföra vi följande, närmast ur »Meddelanden» nr 4 för 1911 hämtade uppgifter.

Undersökningen »refererar sig i fråga om tiden närmast till år 1905, men har kompletterats med en del uppgifter för år 1906. Å för

ändamålet särskilt upprättade frågeformulär har från cirka 20,000 arbetsställen införskaffats användbara uppgifter angående arbetstidens längd och fördelning för 345,446 arbetare, därav 292,001 män och 53,445 kvinnor. Antalet av undersökningen berörda minderåriga arbetare (under 18 år) utgjorde 45,495. Från arbetsställen med 1—10 arbetare (hantverket) hava redovisats 43,650 arbetare, från arbetsställen med 10 arbetare och däröver (industrien) 301,796 arbetare. För städer och köpingar hava redovisats 140,723 arbetare, på landsbygden 204,723.»

Vad beträffar det viktiga spørsmålet om de i undersökningen medtagna näringsgrenarna eller yrkena, erhålles nödiga upplysningar endast i originalets (»Arbetsstatistik A: 10») tabell 2 (sid. 8—15). Jag antecknar följande yrkesgrenar såsom varande representerade i undersökningen med *över 6,000* arbetare vardera.

Skogsavverkning	8,251
Järngruvor	9,419
Råsockerbruk	6,483
Maltdrycksbryggerier och mälterier	6,164
Bomullsspinnerier och väverier	11,876
Ylle- och sidenfabriker	11,029
Sömnadsfabriker och skrädderier	7,747
Skofabriker och skonätlerier	7,181
Sågverk och hyvlerier	37,387
Snickerier och möbelfabriker	14,810
Trämassefabriker	7,047
Pappersbruk och pappfabriker	8,242
Järn- och stålverk	18,703
Järn- och stålvarufabriker samt gjuterier	15,831
Mekaniska verkstäder och gjuterier	23,576
Stenhuggerier	9,411
Tegelbruk	10,794
Husbyggnadsarbeten	11,093

Bland de *industriella* yrkesgrenar, som *alls icke* medtagits i undersökningen, framhålla vi: *sömmerskeyrket* i de delar av detsamma, som icke falla inom ramen av visst fabriksarbete. Därigenom att undersökningen var begränsad till industri och hantverk, sakna vi uppgifter om arbetstiden (utom inom jordbruket, vartill vi återkomma) även inom *järnvägsdriften* och *transportväsendet över huvud* samt inom *sjömansyrket* och *handeln*. Dessutom saknas *fisket* samt *post, telegraf* och *telefon* och andra, här ej berörda arter av *statens* och *kommunernas* företag, verk eller arbeten.

Även om undersökningen får anses såsom tillräckligt representativ

för de näringsgrenar, som den berör, ligga dock så stora och viktiga områden av svenskt näringsliv utanför densamma, att det helt visst vore mycket förhastat att ensamt på denna undersökning vilja grunda någon uppfattning om *behovet* av en legalt reglerad maximalarbetstid i vårt land. Om det råkat så till, att just de näringsgrenar, som uppvisa det största behovet av sådant legalt ingripande, vore att finna utanför undersökningens ram, bleve den naturligtvis direkt missvisande för en socialpolitiker, som ville tillgripa den såsom huvudsaklig vägvisare för sitt arbete på maximalarbetsdagsfrågans område.

Med förutskickande av dessa iakttagelser beträffande ifrågavarande värdefulla officiella undersöknings omfattning och användbarhet för vårt ändamål vilja vi nu angiva några huvuddata ur densamma.

»Den ordinarie arbetstiden per vecka har, med frånräknande av raster, befunnits utgöra:

	Antal arbetare %
mindre än 60 timmar	41.1
60 timmar	34.7
mer än 60 timmar	20.9
obestämt antal timmar	3.3
	Summa 100.0

En beräkning av den *genomsnittliga arbetstiden per vecka* inom olika yrkesgrupper utfaller på sätt efterföljande tabell (sid. 21) giver vid handen.

För samtliga yrkesgrupper inom såväl industrien som hantverket utgjorde nettoarbetstiden 59.5 timmar i genomsnitt per vecka. Vid arbetsställen med 1—10 arbetare (hantverksmässig drift) belöpte sig motsvarande tal till 60.4 timmar, vid arbetsställen med 10 arbetare och däröver (fabriksmässig drift) till 59.3 timmar. Särskilt för manliga arbetare räknade arbetsveckan i medeltal 59.7 timmar mot 58.3 timmar för kvinnliga arbetare och särskilt för äldre (18 år och däröver) 59.8 timmar mot 57.4 timmar för minderåriga (under 18 år).

Vidkommande de olika yrkesgrupperna träffas den kortaste genomsnittliga arbetstiden inom gruvdriften med endast 50.5 timmar per vecka och därefter inom grafisk industri med 53.4 timmar. I övrigt var arbetstiden mindre än 60 timmar för samtliga yrkesgrupper utom fem, och voro dessa fem i ordning följande: textilindustri med jämnt 60 timmar, belysning och vattenledning m. m. 60.1 timmar, närings- och njutningsämnesindustri 62.0 timmar, trämasse- och pappersindustri 63.9 timmar samt till sist malmförädlingsindustri, som hade den i genomsnitt längsta arbetstiden per vecka eller 64.1 timmar.

Genomsnittlig arbetstid per vecka inom olika yrkesgrupper.

1	2	3	4	5	6	7	8
Yrkesgrupp	Män	Kvinnor	Äldre	Minder- åriga	Samt- liga arbetare	Därav vid arbets- ställen med	
						1—10 arbetare	10 arbe- tare och däröver
	Tim.	Tim.	Tim.	Tim.	Tim.	Tim.	Tim.
Skogsbruk	58.2	57.0	58.0	60.2	58.2	58.6	58.1
Gruvdrift	50.5	48.7	50.6	50.0	50.5	56.4	50.5
Annan brytnings- och upptag- ningsindustri	59.4	59.3	59.5	59.0	59.4	59.2	59.4
Närings- och njutningsämnes- industri	63.7	57.4	62.4	57.3	62.0	60.0	62.7
Textilindustri	60.1	60.0	60.6	57.8	60.0	59.6	60.0
Beklädnadsindustri	60.4	56.7	58.7	57.4	58.5	63.3	58.4
Läder-, hår- och gummivaru- industri	59.8	58.0	59.8	57.9	59.5	60.6	59.1
Trävaruindustri	59.7	59.0	59.9	58.2	59.7	60.1	59.6
Trämasse- och pappersindustri	64.7	59.6	65.0	57.1	63.9	58.7	64.0
Grafisk industri	53.1	54.6	53.2	54.0	53.4	54.5	53.2
Malmförädlingsindustri	64.2	59.9	64.8	59.7	64.1	60.8	64.2
Metallindustri	58.5	57.0	58.6	57.6	58.4	60.2	57.9
Maskin- och skeppsbyggnads- industri	57.8	54.9	57.8	57.3	57.7	59.9	57.6
Jord- och stenindustri	59.6	57.6	60.0	55.7	59.5	60.8	59.4
Kemisk-teknisk industri	59.8	58.9	59.8	57.9	59.4	58.9	59.4
Byggnadsindustri	59.4	59.3	59.5	58.4	59.4	60.2	59.2
Belysning och vattenledning m. m.	60.1	59.7	60.1	57.6	60.1	62.2	59.8
Samtliga yrkesgrupper	59.7	58.3	59.8	57.4	59.5	60.4	59.3

Den ordinarie bruttoarbetstiden per dag, d. v. s. arbetstiden per dag med inräknande av raster, framgår för det redovisade arbetareantalet i dess helhet av nedanstående procentiska sammanställning:

	Antal arbetare. %
Mindre än 12 timmar	39.4
12 timmar	43.8
mer än 12 timmar	10.9
obestämt eller ej angivet antal timmar	5.9
Summa 100.0	

I fråga om speciellt minderåriga arbetare (under 18 år) har framgått, att

arbetsdagen räknade mindre än 12 timmar brutto för 47.9 procent, jämnt 12 timmar för 42.8 procent och mer än 12 timmar för 5.8 procent, varjämte 3.5 procent upptagits för obestämt eller ej angivet antal timmar.

Vid mindre arbetsställen (hantverket) har bruttoarbetstiden per dag visat sig vara i det hela ej oväsentligt längre än vid större arbetsställen (industrien). Sälunda utgjorde vid de förra den dagliga arbetstiden under 12 timmar brutto för 28.8 procent av samtliga där anträffade arbetare, 12 timmar för 47.9 procent och över 12 timmar för 23.8 procent, under det att motsvarande tal vid de senare voro resp. 43.7 procent, 46.3 procent och 10.0 procent.

Den genomsnittliga bruttoarbetstiden per dag har för samtliga vid undersökningen redovisade arbetare beräknats till 11.6 timmar. Över anförda riksmedelstal kommo följande yrkesgrupper: skogsbruk (där flottningsarbetarne falla utslaget) 12.0 timmar, textilindustrien 12.0 timmar, trävaruindustrien 11.9 timmar, trämasse- och pappersindustrien 11.9 timmar, närings- och njutningsämnesindustrien 11.8 timmar, beklädnadsindustrien 11.7 timmar, läder-, hår- och gummivaruindustrien 11.7 timmar, metallindustrien 11.7 timmar, jord- och stenindustrien 11.7 timmar samt byggnadsindustrien 11.7 timmar. Under riksmedelsiffran befunno sig å andra sidan grupperna »annan brytnings- och upptagningsindustri» 11.5 timmar, malmförädlingsindustri 11.5 timmar, kemisk-teknisk industri 11.5 timmar, maskin- och skeppsbyggnadsindustri 11.4 timmar, grafisk industri 11.0 timmar, belysning och vattenledning m. m. 11.0 timmar, och sist gruvsdrift, som med 9.3 timmar företedde den kortaste bruttoarbetsdagen bland de stora yrkesgrupperna.

Den ordinarie *nettoarbetstiden per dag* (arbetsdagen med frånräknande av raster) har för arbetareantalet i dess helhet befunnits utgöra:

	Antal arbetare.
	%.
Mindre än 10 timmar	18.6
10 timmar	51.9
mer än 10 timmar	26.2
obestämt antal timmar	3.3
Summa	100.0

Skillnaden mellan större och mindre arbetsställen (hantverksmässig och fabriksmässig drift) framträder ej så mycket, då det gäller nettoarbetstiden per dag, som beträffande arbetstiden per vecka, beroende på att i senare fallet sådana faktorer som kortare arbetstid å lördagar, söndagsarbete o. s. v. få spela in. Dock har även i fråga om nettoarbetstiden per dag gjorts den iakttagelsen, att densamma är i stort sett något längre vid arbetsställen med 1—10 arbetare än vid arbetsställen med 10 arbetare och däröver.

Nettoarbetstiden per dag för speciellt minderåriga arbetare utgjorde mindre än 10 timmar för 25.1 procent, jämnt 10 timmar för 66.5 procent och mer än 10 timmar för 8.4 procent.

Av kvinnliga arbetare hade något över hälften (50.4 procent) en nettoarbetstid av 10 timmar per dag. Under 10 timmar var arbetstiden för 24.7 procent och över 10 timmar för 23.1 procent, vartill kommo 1.8 procent med obestämt antal timmar.

Den ordinarie nettoarbetstiden per dag har i genomsnitt för samtliga redovisade arbetare beräknats utgöra precis 10 timmar. Särskilt för manliga arbetare

utgjorde nettoarbetsdagen i medeltal likaledes 10.0 timmar och för kvinnliga arbetare 9.9 timmar; för äldre arbetare (18 år och däröver) 10.1 timmar och för minderåriga (under 18 år) 9.7 timmar. I fråga om arbetsställen med 1—10 arbetare giver en motsvarande beräkning till resultat 10.1 timmar, för arbetsställen med 10 arbetare och däröver 10.0 timmar.

Vidkommande de olika yrkesgrupperna träffas den längsta nettoarbets-tiden per dag för trämasse- och pappersindustri samt malmförädlingsindustri, båda med 10.6 timmar, och därefter för textilindustri (10.3 timmar), närings- och njutnings-ämnesindustri (10.1 timmar) och trävaruindustri (10.1 timmar). Kortast befinner åter nettoarbetsdagen i medeltal vara för arbetare inom grupperna gruvdrift (8.5 timmar) och grafisk industri (9.1 timmar) samt vidare inom grupperna skogsbruk (9.6 timmar), belysning och vattenledning m. m. (9.7 timmar), »annan brytnings- och upptagnings-industri» (9.9 timmar) samt jord- och stenindustri (9.9 timmar). En genomsnittlig nettoarbetsdag av precis 10 timmar tillkom grupperna läder-, hår- och gummivaru-industri, metallindustri, maskin- och skeppsbyggnadsindustri, kemisk-teknisk industri och byggnadsindustri.

Vid ett stort antal arbetsställen och särskilt vid sådana, där arbetet fortgår hela dygnet eller större delen därav, förekommer *arbete på skift*, d. v. s. vederbörande arbetare äro indelade i två eller flera arbetslag, vilka avlösa varandra enligt en viss bestämd ordning, som dock kan vara väsentligt olika vid skilda arbetsställen och för olika yrkesspecialiteter.

Arbete på skift har enligt förevarande undersökning befunnits äga rum, under hela året eller större delen därav, vid 1,144 arbetsställen och för 43,157 arbetare, utgörande resp. 5.8 procent och 12.5 procent av samtliga undersökta arbetsställen och redovisade arbetare. Av de olika yrkesgrupperna hade malmförädlingsindustrien att uppvisa den största frekvensen av skiftarbetare, nämligen 54.4 procent, varefter följde trämasse- och pappersindustri (47.0 procent), gruvdrift (36.1 procent), belysning och vattenledning m. m. (29.6 procent), närings- och njutningsämnesindustri (19.9 procent), trävaruindustri (10.6 procent) o. s. v.

Den vanligaste skiftformen är två skift per dygn à 12 timmar per skift, som förekom för något över hälften av hela antalet skiftarbetare. Denna skiftanordning förutsätter, att arbetet fortgår dygnet om med indelning av arbetarne på ett dagskift och ett nattskift à respektive 12 timmar, vilka avlösa varandra vid veckans slut. Särskilt var arbete i 12-timmars skift vanligt inom trämasse- och pappersindustrien, trävaruindustrien samt närings- och njutningsämnesindustrien (huvudsakligen vid råsockerbruk och sockerraffinaderier).

Förutom ovannämnda arbetare hade ännu c:a 4,000 arbete i två skift, men utgjorde härvid längden av resp. skift mindre än 12 timmar och alltså för båda skiften tillsammans mindre än 24 timmar, d. v. s. arbetet fortgick icke oavbrutet hela dygnet. Av dessa arbetare hade den ojämförligt största delen, nämligen 3,400, anställning vid gruvdrift, och varierade för dem skiftens längd från 10 till 6 timmar med tyngdpunkten på 8 timmar.

I arbete på tre skift per dygn à 8 timmar per skift voro sammanlagt 12,760 arbetare indelade, motsvarande 29.6 procent av hela antalet skiftarbetare. Arbetet fortgick alltså vid denna skiftanordning dygnet om, men en högst väsentlig skillnad i fråga om arbetstiden per dygn gjorde sig gällande mellan å ena sidan de arbetare, som hade tre skift på endast 2 *arbetslag*, och å den andra sidan de, som hade tre skift *på 3 lag*. Under det att nämligen de förra fingo arbeta 16 timmar

(= 2 skift) vartannat dygn och 8 timmar (= 1 skift) vartannat, eller i genomsnitt 12 timmar per dygn, utgjorde motsvarande tid för de senare blott 8 timmar varje dygn.

Antalet arbetare med tre 8-timmars skift på *två lag* utgjorde 8,517 eller 19.7 procent av samtliga skiftarbetare; och äro dessa, som ovan nämnts, med avseende på genomsnittlig arbetstid per dygn likställda med arbetare, som hava två skift à 12 timmar. Den ojämförligt största delen av hithörande arbetare (7,114) träffas inom malmförädlingsindustrien. För 4,243 arbetare eller 9.8 procent av alla redovisade skiftarbetare har meddelats, att de arbetade i tre skift (à 8 timmar) på *tre lag*, d. v. s. varje arbetare hade endast ett skift per dygn eller en bruttoarbetstid av 8 timmar. Av dessa arbetare voro 1,122 sysselsatta inom malmförädlingsindustrien, 1,069 vid gruvdrift, 607 vid glasbruk, 430 vid belysning och vattenledning m. m. (huvudsakligen maskinister och eldare) o. s. v.

Arbete i fyra skift per dygn har uppgivits förekomma för 1,272 arbetare. Den stora massan av dessa, nämligen 1,147, hade 6-timmars skift på *två lag*, d. v. s. vartdera laget hade två skift per dygn à c:a 6 timmar eller i genomsnitt 12 timmars arbetsdag; och voro ifrågavarande arbetare företrädesvis att finna inom malmförädlingsindustrien.

Övriga vid undersökningen anträffade skiftformer spela en helt obetydlig roll inom den svenska industrien.

Med *nattarbete* förstås här, jämlikt lagen den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, arbete under de timmar av dygnet, som infalla mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m. eller under den i bemälda lag föreskrivna oavbrutna ledighet av 11 timmar varje natt. Därjämte må observeras, att endast *ordinarie* nattarbete avses, alltså icke mera tillfälligt nattarbete på övertid.

Ordinarie nattarbete har befunnits förekomma vid 2,875 arbetsställen och för 48,618 arbetare, utgörande 14.1 procent av samtliga vid undersökningen redovisade arbetare. Av dessa voro 3,262 minderåriga och 1,360 kvinnliga arbetare, motsvarande respektive 7.2 procent och 2.5 procent av hela antalet minderåriga och kvinnliga arbetare. Det största antalet ordinarie nattarbetare, såväl absolut som relativt, har påträffats inom malmförädlingsindustrien, nämligen 10,603 eller mer än hälften (54.4 procent) av de till anförda grupp hörande arbetare. Därefter komma, relativt sett, trämasse- och pappersindustrien med 47.2 procent, gruvdrift (30.8 procent), belysning och vattenledning m. m. (30.4 procent), närings- och njutningsämnesindustri (26.2 procent) o. s. v.

Det stora flertalet ordinarie nattarbetare (85.6 procent) hade tillika arbete på skift. En beräkning, ehuru tämligen summarisk, har utförts beträffande den *genomsnittliga nattarbetstiden per dygn* för dessa arbetare, och har härvid antalet nattarbetstimmar befunnits utgöra:

	Antal skiftarbetare. %
mindre än 1 timme	3.3
1—2 timmar	3.7
2—3 »	12.1
3 timmar och däröver	78.8
ej uppgivet	2.1
Summa	100.0.

Vad särskilt beträffar den stora gruppen av skiftarbetare, uppgående till 78.8 procent, för vilka den ordinarie nattarbetstiden är i genomsnitt 3 timmar och däröver per dygn under en arbetsvecka, utgöras dessa till största delen (55.5 procent) av arbetare i 12-timmars skift. Utgående från den ovan lämnade definitionen på nattarbete, finner man, att nattarbetstiden för sistnämnda arbetare, allt efter skiftens förläggning till olika delar av dygnet, varierade mellan lägst $3\frac{1}{2}$ timmar och högst $4\frac{1}{2}$ timmar i medeltal per dygn med tyngdpunkten på 4 à $4\frac{1}{2}$ timmar.

Till nyssberörda grupp av skiftarbetare med en genomsnittlig nattarbetstid per dygn av 3 timmar och däröver höra även arbetare i tre 8-timmars skift på två lag, av vilka flertalet torde hava haft $4\frac{1}{2}$ à 5 timmars nattarbete i medeltal per dygn samt arbetare i fyra 6-timmars skift på två lag, för vilka nattarbetstiden beräknats variera mellan 5 och $5\frac{1}{2}$ timmar per dygn.

Av skiftarbetare med 2—3 timmars nattarbete i genomsnitt per dygn voro de allra flesta indelade i tre 8-timmars skift på tre lag; och belöpte sig nattarbetstiden för dem, närmare bestämt, till $2\frac{1}{3}$ timmar, vilket gäller jämväl övriga skiftarbetare, som arbeta dygnet om i tre lag.

Slutligen må, beträffande skiftarbetare med en nattarbetstid av mindre än 1 timme eller 1—2 timmar, påpekas, att dessa utgjordes huvudsakligen av gruvarbetare, vilka hade två skift per dygn à 8 eller 9 timmar.

I »annat ordinarie nattarbete» (ej skiftarbete) befunnos sammanlagt 7,004 arbetare vara sysselsatta, och gällde detta företrädesvis arbetare vid flottning, bagerier, sömnadsfabriker och skrädderier, skofabriker och skonätlerier, mejerier o. s. v. Nattarbetstiden per dygn utgjorde 1—2 timmar för 71.5 procent, mindre än 1 timme för 12.6 procent, 2—3 timmar för 8.2 procent samt 3 timmar och däröver för 7.7 procent.

En jämförelse mellan den *genomsnittliga arbetstiden per dag åren 1885 och 1905 (1906)* utfaller för de olika yrkesgrupperna på följande sätt:

	Genomsnittlig nettoarbetstid per dag. År 1885. Åren 1905—06.	
Närings- och njutningsämnesindustri	10.9	10.1
Textilindustri	11.0	10.3
Beklädnadsindustri	10.4	9.9
Läder-, hår- och gummivaruindustri	10.9	10.0
Trävaruindustri	11.0	10.1
Trämasse- och pappersindustri	11.1	10.6
Grafisk industri	10.3	9.1
Malmförädlingsindustri	11.7	10.6
Metallindustri	10.7	10.0
Maskin- och skeppsbyggnadsindustri	10.9	9.9
Jord- och stenindustri	10.7	10.0
Kemisk-teknisk industri	11.0	10.0
Byggnadsindustri	11.0	10.0
Gasverk	10.9	9.4
Samtliga arbetare	11.1	10.0

Minskningen i arbetstiden sedan år 1885 skulle alltså i genomsnitt för samtliga arbetare belöpa sig till något över 1 timme. Starkast synes minskningen hava gjort sig gällande inom grupperna gasverk, grafisk industri, malmförädlingsindustri, kemisk-teknisk industri och byggnadsindustri.

Av den år 1907 verkställda specialutredningen angående i riket gällande kollektivavtal stå vissa uppgifter att vinna rörande arbetstidens längd inom industrien och hantverket, vilka uppgifter, såsom gällande en något senare tidpunkt, äro ägnade att komplettera den här föreliggande arbetstidsundersökningen. Det vill av dessa uppgifter synas, som om i 1906 och 1907 års avtal en allmän tendens till *förkortning av arbetstiden per vecka* gjort sig gällande (förmåligast genom bestämmelser om arbetets tidigare avslutande å lördag) och att detta särskilt inverkat på den genomsnittliga veckoarbetstiden för följande yrkesgränar: snickerier och möbelfabriker, bokbinderier, mekaniska verkstäder, husbyggnadsarbeten, målning och glasmästerirörelse samt vägbyggnads- och gatulägningsarbeten. Även inom textilindustrien har samma tendens visat sina verkningar. Beträffande råsockerbruket har, genom införande av regelbundna raster, en förkortning ägt rum såväl av arbetstiden per dag som per vecka.»

Arbetstiden
inom utlandets
industri.

Det synes sålunda framgå av kommerskollegii undersökning, att de ifrågavarande grupperna av svenska industriarbetare under de tvenne årtiondena 1885—1905 gjorde ett framsteg från en genomsnittlig daglig arbetstid å **11** timmar till en sådan å **10** timmar — detta synbarligen utan någon som helst »skada för industrien». Vi våga för vår del tro, att en noggrann undersökning av förhållandena, om den låte sig verkställa, skulle ådagalägga, att de här inbegripna arbetarnes arbetsduglighet och arbetsprestationer högst avsevärt vunnit på denna förkortning av arbetsdagen, som synbarligen är en *allmän* och icke en exklusivt svensk företeelse. Därom vittnar följande, med kommerskollegii statistik någorlunda jämförliga uppgifter beträffande den genomsnittliga nettoarbetstiden per dag för Sverige och en del andra länder.

	Tim.
Danmark (1906)	9.7
Sverige (1905—06)	10.0
Schweiz (1901)	10.2
Österrike (1906; endast industrien)	10.3
Ungern (1900)	10.3
Nederländerna (1904; endast vuxna män)	10.8

För Frankrike uppgick motsvarande tal, så långt tillbaka som åren 1891—93, till 10.5 timmar och för Belgien (1896) till 10.4 timmar.

Beträffande arbetstiden i Storbritannien och Förenta Staterna meddelas (»Arbetsstatistik A:10» sid. 222*—223*) följande.

I Storbritannien hava icke företagits några undersökningar rörande

arbetstiden av samma beskaffenhet som det i föregående länder omnämnda. Den ganska rikhaltiga statistik, som dock härutinnan offentliggjorts i bemälda land, grundar sig nämligen icke på individuella uppgifter för varje särskilt arbetsställe, utan hämtar sitt material från de mellan arbetsgivare och arbetare ingångna avtalen och söker på grundvalen därav fastslå den för ett särskilt yrke eller en särskild ort gällande allmänna arbetstiden. De på detta sätt erhållna »standard»-talen angiva alltså *tariffmässiga arbetstider*, men kunna näppeligen anses giva uttryck för den *faktiska arbetstiden* inom resp. yrkesgrenar och lämpa sig därför mindre väl för jämförelser med de förut refererade siffrorna från olika länder.

Nedanstående översikt, som grundar sig på standarduppgifter för år 1907 från en del större städer i Storbritannien och Irland, är betydande för den engelska arbetstidsstatistiken.

Y r k e	Antal städer med en arbetstid per vecka av:				
	Under 45 tim.	48-51 tim.	51-54 tim.	54-57 tim.	Summa städer
Murare	—	16	9	17	42
Grundläggare	2	17	10	15	44
Timmermän	—	18	11	15	44
Stuckatörer	—	15	12	16	43
Målare	—	10	15	17	42
Smeder	—	2	23	19	44
Kättingsmeder	—	—	20	17	37
Metallgjutare	—	1	20	12	33
Skeppstimmermän	1	—	9	11	21
Typografer	—	4	32	8	44
D:o (tidningssättare)	—	18	6	1	25
Möbelsnickare	—	5	13	8	26
Tapetserare	—	3	11	7	21
Skoarbetare	—	—	18	—	18

Arbetstiden är alltså övervägande under 54 timmar samt kortast inom byggnadsfacket och för typografer. De anförda arbetstiderna referera sig uteslutande till sommarmånaderna.

Även i *Förenta Staterna* söker arbetstidsstatistiken likasom den engelska (se ovan) på grundvalen av de i arbetstariffer införda bestämmelser o. s. v. erhålla upplysning om den *allmänna* arbetstiden för resp. yrkesgrenar. Här nedan lämnas på detta sätt beräknade siffror rörande den

genomsnittliga arbetstiden *per vecka* för vissa yrken inom industrien och hantverket i Förenta Staterna år 1906.

	Arbetstid per vecka Tim.
Typografer (maskinsättare)	46.7
Murare	46.8
Typografer (tidningssättare)	47.3
Stenhuggeriarbetare	47.5
Målare	47.6
Husbyggnadsarbetare	48.3
Bryggeriarbetare	51.1
Typografer (handsättare)	51.2
Bokbindare	53.4
Hattmakare	53.9
Möbelsnickare	55.0
Skeppstimmermän	55.3
Cigarrmakare	55.8
Skomakeriarbetare	56.3
Gjuteriarbetare	56.6
Maskinsnickare	57.9
Pappersfabriksarbetare	59.6
Gasverksarbetare	59.7
Bomullsväverskor	59.8
Bageriarbetare	60.0
Sågverksarbetare	60.1
Bomullsvävare	60.2
Bomullsspinnerkor	60.5
Kvarnarbetare	62.0

Med avseende på anförda siffror må framhållas, att, om inom ett yrke angivits olika arbetstider för olika arbetsspecialiteter, arbetstiden upptagits för den specialitet, som räknat det största antalet arbetare.

Ehuru denna engelska och nordamerikanska arbetstidsstatistik icke är likartad med den svenska, kan den dock anses till fullo bestyrka vår på kännedom om den engelska och nordamerikanska *maximalarbetsdagslagstiftningen* grundade uppfattning, att arbetsdagen i stora industriella arbetsområden blivit reducerad uti England till 9 timmar och uti Förenta Staterna till något under eller något över 8 timmar.

De av kommerskollegium i publikationen »Arbetaretillgång, arbetstid och arbetslön inom Sveriges jordbruk år 1911» sammanförda uppgifterna om *sommrarbetsdagens längd med inberäkning* av rasterna kunna för riket i dess helhet sammanfattas på följande sätt.

Arbetstiden
i det svenska
jordbruket.

Arbetstimmar per dag		Under 11.5	11.5— 11.9	12.0— 12.4	12.5— 12.9	13.0— 13.4	13.5— 13.9	14.0 och däröver	Ej upp- givet antal
Antal härad m. m.	Absoluta tal	3	17	103	59	74	22	19	5
	Relativa tal	1.0 %	5.6 %	34.1 %	19.5 %	24.5 %	7.3 %	6.3 %	1.7 %

Sommrarbetsdagens längd med uteslutande av rasterna ter sig inom samma geografiska områden i hela riket på följande sätt.

Arbetstimmar per dag		Under 9.5	9.5— 9.9	10.0— 10.4	10.5— 10.9	11.0— 11.4	11.5— 11.9	12.0 och däröver	Ej upp- givet antal
Antal härad m. m.	Absoluta tal	5	35	120	90	30	10	7	5
	Relativa tal	1.7 %	11.6 %	39.7 %	29.8 %	9.9 %	3.3 %	2.3 %	1.7 %

Till dessa tabeller anknyta kommerskollegii undersökare följande reflexioner. »Betraktas förhållandena inom de särskilda länen, förefalla särskilt arbetstidsförhållandena inom Södermanlands, Gottlands och Blekinge län att vara mycket ensartade inom de olika häraderna, medan speciellt Göteborgs och Bohus län, Kopparbergs län samt flertalet norrländska län synas inrymma områden med mycket växlande arbetsvillkor. Särskilt inom *norra Sverige* torde dock anledningen till denna företeelse till stor del vara den, att *här begreppet om en bestämd arbetstid*, växlande efter klimatiska förhållanden, men oberoende av mera tillfälliga arbetsbehov, *ännu icke vunnit insteg inom jordbruket*, utan rättas vid det nordsvenska hemmansbruket arbetstiden i stor utsträckning efter arbetets art och krav i varje särskilt fall. I dessa trakter äro också belägna de fem tingslag, från vilka någon bestämd arbetstid för jordbruksarbetare icke kunnat uppgivas.

Häradernas relativa antal inom de olika kolumnerna av förenämnda tabeller giver väl en allmän föreställning om de olika länens genom-

snittliga arbetstid. Ett skarpare uttryck för denna erhålles dock genom en beräkning av länens medelarbetstid på grundval av häradsuppgifterna. Genomsnittstal av detta slag meddelas också i tab. 1 (icke här medtagen) både med avseende på brutto- och nettoarbetstiden, och av dessa siffror, sammanställda med medeltalen för rasternas sammanlagda längd per dag, följer här ett sammandrag, där de särskilda länen ordnats efter tilltagande genomsnittlig bruttoarbetstid»:

L ä n	Arbetstid i timmar per dag			L ä n	Arbetstid i timmar per dag		
	brutto	raster	netto		brutto	raster	netto
Kristianstads	11.9	1.8	10.1	Värmlands	12.9	2.6	10.3
Malmöhus	11.9	1.8	10.1	Västernorrlands ...	12.9	2.4	10.5
Södermanlands	12.0	1.8	10.2	Kronobergs	13.1	2.3	10.8
Örebro	12.0	2.0	10.0	Gottlands	13.1	2.4	10.7
Västmanlands	12.0	1.8	10.2	Göteborgs och Bohus	13.1	2.6	10.5
Stockholms	12.1	1.9	10.2	Skaraborgs	13.1	2.4	10.7
Uppsala	12.1	1.8	10.3	Västerbottens	13.1	2.2	10.9
Gävleborgs	12.3	2.2	10.1	Hallands	13.2	2.4	10.8
Blekinge	12.4	2.1	10.3	Jämtlands	13.2	2.9	10.3
Östergötlands	12.6	2.2	10.4	Jönköpings	13.3	2.5	10.8
Kopparbergs	12.7	2.4	10.3	Älvsborgs	13.3	2.5	10.8
Kalmar	12.9	2.2	10.7	Norrbottens	14.0	2.5	11.5

I medeltal för hela riket utgör per sommar-arbetsdag *brutto*-arbetstiden 12.7 timmar, *raster*nas längd 2.2 timmar samt *netto*-arbetstiden 10.5 timmar. Iakttaga vi däremot förhållandena län för län, visar det sig, att en relativt *lång netto*-arbetstid förhärskar i Småland med öarna samt i Västergötland, Halland och Bohuslän å ena sidan och i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län å den andra; under det att de återstående länen (i Sydsverige och mellersta Sverige) uppvisa en jämförelsevis kort daglig *netto*-arbetstid i jordbruket under sommar-månaderna. Här må nu tillfogas, att arbetstiden i fråga gäller blott det *egentliga* jordbruksarbetet på fälten och det därmed sammanhängande arbetet i lador, på logar o. s. v., men icke t. ex. körkarlarnas skyldighet att därutöver, utan särskild ersättning, använda $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ timmar per dag till att rykta de dragare, som de köra, eller kreatursskötarnes särskilda åligganden att passa kreaturen.

Jämsides eller måhända delvis sammanfallande med de nu framhållna geografiska olikheterna mellan arbetstidens längd inom det svenska

jordbruket kunna vi iakttaga »tvenne, ehuru i varandra gradvis övergående huvudtyper, av vilka i uppgifter från trakter, där båda förekomma, den ena betecknas som den »gamla», den andra som den »nya» arbetstiden. Enligt den förra börjar arbetet klockan 6 à 7 på morgonen och fortgår intill klockan 7 à 8 på kvällen, avbrutet av raster för frukost vid 8—9-tiden ($\frac{1}{2}$ —1 timme), middag klockan 12 (1—2 timmar) och aftonvard vid 5-tiden ($\frac{1}{2}$ —1 timme) samt stundom därjämte av kortare kafferaster före och efter middagen. Enligt den »nya» arbetstiden börjas däremot arbetet först klockan 7 och pågår därefter till klockan 6.30 eller 7 eftermiddagen med längre avbrott allenast för den $1\frac{1}{2}$ —2 timmar långa arbetsdagen tudelande middagsrasten; frukost intages före arbetets början och aftonvard efter detsamma slut, varjämte tillfälle finnes till mellanmål under de pauser, som uppstå, då man under körning i åkern måste hålla med dragarna o. s. v. På grund av måltidsrasternas inskränkning blir sålunda den effektiva arbetstiden under det »nya systemet» endast omkring 1— $1\frac{1}{2}$ timme kortare än under det »gamla», d. v. s. cirka $9\frac{1}{2}$ — $10\frac{1}{2}$ timmar i stället för cirka $10\frac{1}{2}$ —12 timmar. Fördelen med den nya anordningen är för arbetsgivaren, att rasternas inskränkning medger ett intensivare utnyttjande av arbetstimmarna, och för arbetaren, att han får mera tid till eget förfogande, då han endast är bunden i sitt arbete $11\frac{1}{2}$ — $12\frac{1}{2}$ timmar i stället för eljest $12\frac{1}{2}$ —14 timmar.»

Totalintrycket av denna undersökning av arbetstiden inom det svenska jordbruket blir, att den med gammal sedvana sammanhängande, men under nutida tekniska och sociala förhållanden onödiga och olämpliga utsträckningen av arbetstiden utöver visst, skäligt maximum ännu har en synnerligen stor utbredning i vårt land. Härav synes oss framgå, att behov föreligger av en ytterligare utredning om hithörande förhållanden uti sammanhang med spörsmålet om möjligheten och lämpligheten av en legal reglering av maximalarbetstiden inom det svenska jordbruket.

På ett av de främsta standaren framför de arbetarprocessioner, som nu varje första maj under mer än tvenne årtionden i de flesta länder demonstrerat för sina krav, läses: »Till kamp för 8-timmarsdagen!»

Den internationella arbetarrörelsens krav på åtta timmars maximalarbetsdag.

Det var 1889 års socialdemokratiska arbetarkongress i Paris, som gav uppslaget till dessa årliga demonstrationståg. Man skulle genom dessa inverka på den allmänna opinionen för 8-timmarsdag. Förslaget väckte bifall överallt. De första demonstrationstågen voro på många, ja, på de flesta håll ej de lugna marscher, som våra dagars processioner

äro. Myndigheterna och maktägarne försökte på mångahanda sätt omöjliggöra dem, än genom rena förbud, än genom allehanda trakasserier.

Mycket har ändrats sedan den tiden, fast den ej ligger mer än två årtionden tillbaka. I arbetarrörelsens historia skall övergångsperioden mellan de nittonde och tjugonde seklen alltid framstå som den märkliga tid, då många av de problem, som trängts och trängas inom denna rörelsens ram, på ett tiotal år tillkämpa sig en plats uti det allmänna medvetandet om tidens reformkrav och en plats uti den praktiska politiken. Arbetarfrågan — det kollektivnamn man gett åt alla spörsmål, som sammanhånga med arbetarklassens sociala frigörelsesträvanden — börjar under denna tid alltmer bli något, vars betydelse verkligen inses röra ej blott några vissa grupper i samhället och en och annan mot det blå strävande reformatör. Det klassintresse, som här framträtt, har mer och mer insetts äga sin betydelse även för hela samhällets välfärd. De många årens internationella demonstrationer för de »tre åttorna» — 8 timmars arbete, 8 timmars vila, 8 timmars andlig rekreation och kulturliv — ha vid varje mönstring samlat ständigt växlande skaror.

Och den fordran, som fått sin formulering i de tre åttornas paroll, har alltjämt en synnerligen framskjuten plats inom alla länder med modern arbetarrörelse, särskilt inom de i alla avseenden starkt framåtskridande anglosaxiska samhällena i Europa, Amerika och Australien. Där är 8-timmarskravet dels redan förverkligat, dels på god väg att förverkligas. Staten har därvid själv i stor utsträckning gått i spetsen, en väg, som av principiella skäl är starkt att anbefalla. Erfarenheten ger vid handen, att vad som där redan skett, i avseende å arbetstidens begränsning icke alls medfört de ruinerande verkningar på näringslivet, som pläga skjutas fram såsom invändningar mot den maximala arbetstidens förkortande.

Vad arbetstiden i industriellt och därmed jämförligt yrke angår, är det icke för tidigt att nu i vårt land skrida till nödiga förberedande åtgärder för realiserandet av det fundamentala arbetarkravet på en lagstadgad maximalarbetsdag på 8 timmar i huvudsaklig överensstämmelse med herr Rydins m. fl. motion i Andra kammaren år 1908. En sådan lagstiftning skall endast reglera arbetstidens övre gräns under normala förhållanden och får självfallet icke innebära något hinder för strävanden att på facklig eller annan väg förkorta arbetsdagen ytterligare, exempelvis inom särskilt hälsovådliga eller särskilt kraftförbrukande yrken. Dessutom kan den icke absolut utesluta alla möjligheter att i vissa fall något överskrida den för normala förhållanden tillskurna åttatimmars-

gränsen. Självfallet måste, såsom framhölls i 1908 års motion, »lagen upphöra att tillämpas vid vissa olyckstillfällen, naturtilldragelser o. s. v., då liv, egendom eller större allmänna intressen stå på spel, så länge dessa undantagsförhållanden göra sådant nödvändigt». Men fränsett sådana fall är en utredning påkallad, huruvida och i vilken utsträckning övertidsarbete skall kunna av lagen medges. Härvid måste hänsyn tagas till de olika yrkenas beskaffenhet. Det ges otvivelaktigt yrken av den art, att övertidsarbete över huvud taget *icke* bör få ifrågakomma. Den engelska lagstiftningen på området har i princip ställt sig på denna ståndpunkt beträffande de skyddade arbetargrupperna i textilindustrien. Men det kan ju också ges yrken, inom vilka övertidsarbete såsom undantagsföreteelse icke lämpligen bör alldeles förbjudas. Därest sådant i lagen skall medgivas måste emellertid, som förut är framhållet, tillräckligt kraftig garanti, i form av väsentligt höjda övertidstariffer, i lagen föreskrivas gentemot möjligheten, att övertidsarbetet blir något annat än det relativt sällsynta undantag, som avsetts.

En lagstiftning för att reglera den maximala arbetstiden kan emellertid icke, därest dess goda verkningar skola komma hela befolkningen till del, från sitt tillämpningsområde alldeles undantaga lönarbetarna inom andra arbetsområden än de i 1908 års motion nämnda, således inom jordbruksnäringen och i hemmen. Även för dem är en begränsning av arbetstiden och ett legalt skydd för ett berättigat minimum av fritid av vitalt intresse, ur deras egen och ej mindre ur samhällets synpunkt. Att jordbruksarbetsförhållanden icke böra intaga någon fullständig socialpolitisk särställning är av staten redan, genom den senaste arbetarskyddslagen i princip erkänt. Även ur jordbruksidkarnes egen synpunkt torde det icke i längden visa sig fördelaktigt, om lönarbetarna inom jordbruket ställas på fundamentala punkter i en sämre ställning än industriens och andra näringars. Svårigheten att erhålla arbetskraft gör sig ju redan starkt kännbar och den lär icke kunna bli mindre, därest man vill upprätthålla en undantagsställning av sämre levnadsstandard för jordbruksarbetarne på det socialpolitiska området. Detsamma gäller naturligtvis även om en hel del andra arbetargrupper ävensom den stora gruppen tjänstfolk i hemmen.

Det är ett ofrånkomligt krav, att åtgärder för legal reglering av arbetstidsförhållanden vidtagas även för dessa lönarbetande massor i vårt land. Det kan emellertid icke fördöljas, att svårigheterna att i detalj och medelst generellt gällande lagbud reglera arbetstiden växa, i den mån arbetsförhållandena själva äro mindre ensartade och mera beroende av oberäkneliga faktorer, såsom, för jordbrukets vidkommande,

av klimatiska förhållanden. Att helt schematiskt överflytta föreskrifterna i en maximalarbetsdagslagstiftning för industriella och därmed jämförliga yrken på jordbrukets område låter sig icke göra. För stora grupper lantarbetare på större jordbruk, bör det visserligen icke möta oöverkomliga svårigheter att på sådant sätt legalt reglera arbetstiden, att den icke i *genomsnitt* överskrider 8 timmar per dag under arbetsåret, med en speciell maximalgräns för de perioder av året, då jordbrukets särskilda naturförutsättningar kunna göra en längre arbetsdag än på 8 timmar ovillkorligen nödvändig. I andra fall åter, då något flertal arbetare ej äro anställda i samma företag och arbetsbehovet i hög grad varierar under veckan och under året, kan det måhända vara nödvändigt att nå syftet med maximalarbetsdagslagstiftningen efter andra linjer än att direkt fastslå maximalarbetsdagens storlek — exempelvis genom föreskrifter rörande minimum av fritid under veckan. Då sådana föreskrifter näppeligen kunna göras likartade för hela landet, utan omständigheterna kräva, att man, med fullt tillvaratagande av syftet med ifrågavarande lagstiftning, anpassar sig efter lokalt skiftande arbetsförhållanden, kan det böra tas under övervägande, huruvida åt särskilda representativa myndigheter (lönenämnder eller yrkesnämnder) lämpligen bör överlämnas att såsom förslagsgivande eller inom vissa gränser beslutande myndigheter inverka reglerande på dessa arbetsförhållanden i maximalarbetsdagslagstiftningens syfte.

I varje fall bör en utredning oförtövat igångsättas för att pröva olika former och medel för ett legalt reglerande av arbetstiden även på områden, där svårigheter kunna möta att tillämpa sådan maximalarbetsdagslagstiftning, som för industriens vidkommande här förut förordats. Ögonmärke för en sådan utredning bör givetvis vara att söka åstadkomma reell, om ock ej formell, likställighet i detta hänseende mellan lönarbetare i olika näringsgrenar.

Intet modernt, på växande industrialism och mognande demokratism grundat samhälle kan undgå att förr eller senare ordna sitt näringsliv med hänsyn till de stora egendomslösa, för lön tjänande arbetarmassornas djupt berättigade krav på en maximalarbetstidslagstiftning, som visserligen kan behöva anordnas något olika inom olika näringsgrenar, men dock alltid skall vara sådan, att den tillförsäkrar arbetaren tid nog att förnya sina kroppskrafter, utveckla sina själsanlag och kraftigt deltaga i det offentliga livet.

På grund av vad vi sålunda anfört få vi hemställa,

att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och på vad sätt för manliga och kvinnliga lönarbetare och biträden inom industri, hantverk, handel och samfärdsel samt statens och kommunernas arbeten och företag må fastställas en maximalarbetsdag av 8 timmar per dygn samt i vilken utsträckning även inom andra områden av lönarbete sådan maximalarbetsdag må kunna fastställas eller, där så visas icke lämpligen kunna ske, på vad sätt motsvarande legala skydd för ett minimum av arbetsfri tid må kunna beredas dessa näringars lönarbetare.

Stockholm den 5 februari 1913.

Gustaf F. Steffen.

A. C. Lindblad.

---

*Bilaga.***Innehållsöversikt.**

Inledning. Sambandet mellan spörsmålet om lagstadgad minimilön och lagstadgad maximalarbetsdag	1
I. Maximalarbetsdagsproblemets huvudområden	3
II. Lagstadgad maximalarbetsdag för män	4
(1) Maximalarbetsdagens fysiologiska betydelse	4
(2) Maximalarbetsdagens kulturella betydelse	5
(3) De nationalekonomiska verkningarna av lagstadgad maximalarbetsdag för män	7
III. Några drag ur den närvarande lagstiftningen om maximalarbetsdag för lönarbetare	10
(1) Utvecklingen i England	10
(2) Lagstiftningen i Frankrike, Österrike och Schweiz	13
(3) Förhållandena i Förenta Staterna och Australien	14
(4) Maximalarbetsdagen i Sverige	16
IV. Arbetstidens längd i Sverige och några andra länder	18
(1) Arbetstiden inom svensk industri	18
(2) Arbetstiden inom utlandets industri	26
(3) Arbetstiden i det svenska jordbruket	29
Den internationella arbetarrörelsens krav på åtta timmars maximalarbetsdag	31